

Filiz Güven

Doç. Dr. Sinop Üniversitesi/Fen Edebiyat Fakültesi, Sinop/Türkiye
Assoc. Dr., Sinop University/Faculty of Arts and Sciences, Sinop/Türkiye
eposta: fguven@sinop.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9123-929X> - [RorID: https://ror.org/004ah3r71](https://ror.org/004ah3r71)

- Atıf/Citation: Güven, F. 2023. Türkiye Merkezli Yapılan Destan Çalışmalarını Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş İdeolojisi, "Ulus-Devlet" Düşüncesi Bağlamında Okuma. *Avrasya Uluslararası Araştırma Dergisi 2023, Özel Sayı-Cumhuriyetin 100. Yılında Türkiye, 381-399.*

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1367974>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi
Geliş Tarihi /Received:	28.09.2023
Kabul Tarihi/Accepted:	17.10.2023
Yayın Tarihi/Published:	29.10.2023

TÜRKİYE MERKEZLİ YAPILAN DESTAN ÇALIŞMALARINI TÜRKİYE CUMHURİYETİNİN KURULUŞ İDEOLOJİSİ, "ULUS-DEVLET" DÜŞÜNCESİ BAĞLAMINDA OKUMA

Öz

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yüzyılındaki millileşme çabaları, Türk toplumunun ulusal kimlik oluşturma ve modern ulus devletin inşasında kritik bir rol oynamıştır. Bu çabalar, Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünden sonra Türkiye'nin siyasi, sosyal ve kültürel dönüşümünü şekillendiren girişimlerden oluşmaktadır. Dünya siyasetinde büyük ölçüde savaşların ve ekonomik krizlerin etkili olduğu ilk dönem, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ulus devlet olma amacını birçok manada sekteye uğratmıştır. Yine de Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk dönemleri özellikle dili, kültürü ve tarihi millileştirme adımları bakımından modern bir ulus devletin temellerinin atıldığı önemli bir dönemdir. Bu dönemde Türk dilinin, tarihinin ve kültürünün korunması için kurumlar kurulmuş, milli eğitim politikaları geliştirilmiş, halk kültürünün önemine dikkat çekilerek toplumsal kolektivizmin oluşturulması amaçlanmıştır.

Bu bağlamda bu çalışmanın sınırlılığını Türkiye'de yapılmış destan çalışmaları oluşturmaktadır. Çalışmada millileşme süreci, ilk olarak tarihsel, kültürel alanlarda ele alınacak daha sonra, yapılan destan çalışmalarıyla birlikte değerlendirilecektir. Çalışma, destan anlatı türü hakkında yapılmış akademik çalışmaları kolektivizm ve köken inşası çerçevesinde incelerken Türkiye ve dünyadaki önemli tarihsel süreçleri de odak noktasına alacak ve ulus devletin inşası sürecine dolaylı veya doğrudan etki edebilecek tarihsel, siyasal, ekonomik olay/durumları birlikte değerlendirecektir. Dolayısıyla çalışmada, Türkiye Cumhuriyeti Devletini içte ve dışta etkileyen tarihsel, siyasal, ekonomik olaylara yer verilmiştir. Bu detayların tamamı

değerlendirme ve sonuç bölümünde ulus devlet, millileşme, köken arayışı gibi kavramlar çerçevesinde okunacaktır.

Anahtar Kelimeler: Destan, Kolektivizm, Köken arayışı, Ulus devlet, Milliyetçilik

READING TURKEY-CENTERED EPIC STUDIES IN THE CONTEXT OF THE FOUNDING IDEOLOGY OF THE REPUBLIC OF TURKEY AND THE "NATION-STATE" IDEA

Abstract

In the first century of the Republic of Turkey nationalization attempts played a critical role in Turkish society's formation of national identity and the construction of the modern nation state. These attempts consist of initiatives that shaped Turkey's political, social and cultural transformation after the collapse of the Ottoman Empire. The first period, in which wars and economic crises were largely influential in world politics, disrupted the aim of the Republic of Turkey in many ways to become a nation state. Nevertheless, the early periods of the Republic of Turkey are an important period in which the foundations of a modern nation state were laid, especially in terms of nationalization steps of language, culture and history. During this period, institutions were established to protect the Turkish language, history and culture, national education policies were developed, and it was aimed to create social collectivism by drawing attention to the importance of folk culture.

In this contexts this work is limited with the scientific research on epics which has studied in Turkey. In the study, firstly the nationalization process will be discussed in historical and cultural areas, and then will be evaluated together with the epic studies. While the study examines academic studies on the epic narrative genre according to collectivism and origin construction, it will also focus on important historical processes in Turkey and the world. The study will evaluate together historical, political and economic events/situations which may indirectly or directly affect the construction process of the nation state.

Therefore, the study includes historical, political and economic events that affected the Republic of Turkey internally and externally. All of these details will be read in the evaluation and conclusion section according to the concepts such as nation state, nationalization and search for origins.

Keywords: Epic, Collectivism, Search for origin, Nation-state, Nationalism

Giriş

19. yüzyılda Avrupa'da başlayan sonra dünyanın birçok yerini etkisi altına alan milliyetçilik akımı, toplumların bağımsızlık arzusunun artmasına katkı sağlamıştır. Bu bağlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yüzyılı da modern bir ulus-devletin kuruluş ve gelişme sürecini içermektedir. Cumhuriyetin ilanı sonrası gerçekleştirilen millileşme çabaları, ilk reformlar, Türk toplumunun ulusal kimlik ve kültürel birliğini pekiştirmek için önemli adımlardan oluşmaktadır. Dünyada yaşanan önemli gelişmeler, savaşlar, ekonomik

Türkiye Merkezli Yapılan Destan Çalışmalarını Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş İdeolojisi, "Ulus-Devlet" buhranlar, siyasal, sosyal gelişmeler, Türkiye Cumhuriyeti'nin uluslaşma sürecini birçok manada etkilemiştir.

Millileşme ya da millileştirme halka, toplumsal, kültürel belleğe yönelme sürecidir. Yani, kültürel milliyetçilikten siyasal milliyetçiliğe doğru aşamalı bir süreci gerektirir. 19. Yüzyıl dünyada, 20-21. yüzyıl Türkiye'de halk; geleneğin, kültürün temsilcisi olarak kabul edilmiş ve halkbilimi çalışmalarına hız verilmiştir. Bu bağlamda, milletin varoluş, yurt tutma, kurtuluş mücadelelerini anlatan epik destanlar, kimlik oluşumu için önemli birer kaynak olarak görülmüştür. Her ne kadar destanlar, milli kimliğin oluşumunda, milli değerlerin yayılmasında güçlü bir kolektif araç olarak kabul edilmiş olsa da hem Türkiye sahasında yapılan destan çalışmalarının büyük bir kısmının metin merkezli karşılaştırma, motif incelemesi olması hem de destan ya da diğer kültürel unsurların kültürel kimlik ile sınırlı kalması, sözlü kültür unsurlarının ulus kimliği inşa sürecine katkısını sorgulatmaktadır. Bu nedenle, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yüzyılında yapılan destan çalışmalarının ulus devleti inşa etme düşüncesine milletin ve devletin ideolojik temellerine etkisi sorgulanmalıdır.

Araştırmanın Amacı

Bu makalenin amacı, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yüzyılında gerçekleştirilen destan çalışmalarını köken arayışı, kültürel kimlik ve millileşme kavramları çerçevesinde incelemektir. Araştırma, destanların milli kimlik oluşturma ve milli bilinç geliştirme süreçlerindeki rolünü anlamak, destan çalışmalarının millileşme politikalarıyla nasıl ilişkilendirildiğini belirlemek ve Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihini şekillendiren olayları millileşme süreciyle birlikte okumaya odaklanmaktadır.

Yöntem ve Teknik

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yüzyılında yapılan destan çalışmaları ve millileşme çabalarıyla ilgili mevcut bilgi birikimine, konuyla ilgili yazılmış akademik kaynaklar, araştırma makaleleri ve kitaplar taranarak ulaşılmıştır. Yapılan literatür taraması, araştırmanın temel teorik çerçevesini ve mevcut araştırmalarda ortaya konulan düşünceleri belirlemeyi sağlamıştır. Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk yüzyılında yapılan destan çalışmalarının millileşme süreciyle olan ilişkisi, millileşme politikaları ve kültürel reformlar çerçevesinde yapılan değişiklikler, örnek destan araştırmaları ekseninde incelenmiştir.

Antikçağlara kadar takibi yapılabilecek milliyet düşüncesinin devlet kuran bir ideolojiye dönüşmesi Alman romantizmine dayandırılır. 19. yüzyılda akılcı kültüre tepki gösteren romantik doğalcılığın temsilcileri, dil ve kültüre odaklanmış, kırsal yaşam ve kırsal yaşamın el değmemiş bozulmamış geleneklerinden övgüyle bahsetmişler, mitleri, halk anlatılarını, türkülerini, destanları vd. sözlü kültürel malzemelerini derleyerek bellek aracılığıyla yaşatılan geçmiş üzerinden kurumsal bugünü inşa etmeye çalışmışlardır. Kaynaklara göre romantik doğalcılığın asıl amacı siyasi propaganda olmamıştır, onlar sadece

yarattıkları akımla Alman özgülüğüne vurgu yapmışlardır ama bu düşünce kısa bir sürede Alman olma bilincinin oluşmasına kaynaklık etmiştir (Özkırmı 1998: 11).

Herder'in düşünceleri, ilk dönem milliyetçiliğinde ön plana çıkar. Ona göre insanı insan yapan dildir ve dilden önce insandan söz etmek manasızdır, çünkü dil düşüncedir (Özkırmı 1998: 14). Herder bu görüşle her insanın belirli bir dilin ve topluluğun üyesi olduğunu belirtir ve romantik doğacılığın/doğalcılığın çerçevesini çizer. Eğer dil bir düşünceyse ve yalnız topluluk içinde öğrenilir, anlaşılırsa (Özkırmı 1998: 14) her topluluğun da kendi düşünce tarzı ve buna bağlı gelişmiş değerleri, retleri, gelenek, görenek, ritüelleri, kabulleri bulunmaktadır. Ancak Herder'in bu görüşü bir çeşit farklılık yaratmak ya da farklılıkları yok saymak değildir, o farklılıkların yok edilmesi tarafını seçmez. Fichte de Herder gibi otantik milliyetçiliğin savunucusudur. Bu iki isim milliyet bağı olan toplulukları organik birer oluşum olarak kabul eder, onlara göre birbirine organik yollarla bağlı olan bir topluluk kendi özünden uzaklaşmış, unutmuş ya da bir gerileme süreci içerisine girmiş olsa dahi eşsiz birer oluşum olarak eski doğal haline dönebilir (Özkırmı 1998: 15). Benzer biçimde Fransız milliyetçiliği de Fransızca ekseninde gelişim göstermiştir. Hukuk ve yasama dilinin Fransızca olmasının kabulü, bunun için akademilerin kurulması, sözlük oluşturulması ve cumhuriyet rejimiyle birlikte eğitim kurumlarında kimlik, kültür zemininde geçmişin köklü yapısının okutulması (Erdal 2020: 91) ulus-devlet süreciyle ilgili net bir örnektir. Görüldüğü üzere ilk dönem milliyetçiliği kesin esaslara sahip değildir. Bu durum onu, bir ideolojiden daha ziyade bir duygu durumu ve buna bağlı olarak gelişmiş tutum/davranış olarak kabul edilmesine neden olmuştur (Özdemir ve Işık 2022: 490).

Dünyada yükselen milliyet düşüncesi, kısa süre içerisinde Osmanlı İmparatorluğu'nu da etkilemeye başlamıştır. Elbette altı yüz yıllık bir imparatorluğun bir anda kimlik siyasetiyle yok olması mümkün değildir. Ancak dünyada yükselen bu yeni değer içinde yaşanan devlet işleyişindeki aksaklıklarla birleşmiştir. Özellikle II. Abdülhamit döneminde yaşanan siyasi, kültürel değişimlerin devlet istikrarı üzerinde yarattığı etki, kimlik siyasetinin gelişim süreci ile birlikte değerlendirilmelidir.¹

¹ Tanzimat Devri tüm dünyada, hem Batılılaşma hareketlerinin hem de kültürel değişimlerin başlangıcı olarak görülür (Turhan 20218: 125). Osmanlı İmparatorluğu da bu değişimden etkilenmiş, hukuktan ekonomiye birçok alanda ıslahatlara girişmiştir.¹ Tanzimat Fermanı (3 Kasım, 1839)'nın ilan edilmesi, Meclis-i Mebûsan (7 Mart 1876)'ın kurulması, Kânûn-ı Esâsî (23 Aralık 1876)'ın ilanı, Osmanlı İmparatorluğu'nun çağdaşlaşma, modernleşme denemeleri olarak kültürel değişimin bir parçası olarak kabul edilebilir. Özellikle II. Abdülhamit dönemi hem İmparatorluğun son dönemi hem de bahsedilen politik, kültürel değişimlerinin birçoğunun yaşandığı devir olması nedeniyle önemlidir. Osmanlı tarihi içerisinde II. Abdülhamit devri, Ergin tarafından (1977: 840-841), "yayıma ve ilerleme" devri olarak görülmüştür. Ergin (1977: 840-841) özellikle II. Abdülhamit saltanatının birinci döneminde; eğitim, sağlık, ziraat gibi birçok alanda atılımın yapıldığını, vilayetlere, sancaklara okulların açıldığını ve ilerlemeci, yayımcı politikaların olduğunu belirtir. Ancak bu yenileşme hareketlerinin içte/dışta yaşanan sorunlar, değişime hazır olmayan geliş güzel koşullar, liyakatsiz durumlar, özellikle de gerek padişahın gerekse toplumun böylesi demokratikleşme hamlelerine zihnen hazırlıklı olmaması

Türkiye Merkezli Yapılan Destan Çalışmalarını Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş İdeolojisi, "Ulus-Devlet"

Osmanlı tebaası içerisinde yaşayan toplulukların kimlik arayışı uzun süre resmi ideolojinin, 'ümme't, içerisinde gayri resmi şekilde varlık göstermiştir. Resmi manada Osmanlı coğrafyasında millet ülküsü, önce Müslüman olmayanlarda, sonra Arnavut ve Araplarda, en son ise Türklerde ortaya çıkmıştır (Gökalp 2018: 122). Bu bakımdan Osmanlı coğrafyası içerisinde milliyetçiliği en son fark eden millet Türklerdir. Öz (2012, Bayraktutan 1996'dan)². Gökalp (2018: 123-124) Türkler arasında milliyet ülküsünün gecikme nedenini, "Türklerin milliyeti, "var olan millet" demek olan "devlet" ile aynı anlamda görmelerine ve toplumsal, ekonomik varlıklarının yozlaşmakta olduğunu fark edemiyor olmalarına bağlar. Ayrıca Türklerin sosyal ve ekonomik egemenliklerini ülkede yaşayan başka unsurların ellerine geçtikçe, bir şey yitirdiklerini anlamadıklarını çünkü onların gözünde yalnız Osmanlı milletini meydana getiren unsurların olduğunu ve kendilerinin bazı ekonomik ve sosyal tabakalardan ve sınıflardan çıkarılmalarının da önemli olmadığını ekler (Gökalp 2018: 123). Gökalp'in her iki tespitine göre, Türkler Osmanlı içindeki diğer toplumları kendi varlıklarından ayrı görmemişlerdir.

Gecikmeli bir şekilde olsa da Osmanlı içerisindeki Türk siyasi otoritelerden daha önce aydınları³ tarafından vurgulanan (Öz 2012: 42) milliyetçilik, Türk düşünce sistemine Batı'dan girdiği (Akçura 1976: 34) için başlangıçta taklit olarak kalmıştır. Ayrıca, Osmanlı Türk aydınında oluşan bu milliyetçiliğin Batı'da gelişen milliyetçiliğin tersine, siyasî milliyetçilik olması da bu durumun başka bir sonucu olarak görülmüştür. Osmanlı içerisinde yükselen Türk Milliyetçiliğinin siyasal milliyetçilik olması ve aydınların kültürel kaynaklara odaklanmamasının nedeni, konuyla ilgili çalışma yapan araştırmacılar tarafından, Osmanlı'nın parçalanma süreci olarak gösterilmiş ve zor koşullar nedeniyle kültürel milliyetçiliğin siyasî milliyetçiliğe dönüşmediği, çünkü bunun için gerekli zaman diliminin olmadığı ileri sürülmüştür (Öz 2012: 42-43). Ancak bu durumunun diğer nedenleri içerisinde yukarıda da değinilmeye çalışıldığı gibi, Osmanlı toplumunda Türklük 'ün kendi başına düşünülmemiş olması, İslam dini etrafında üretilmiş ümmet kimliği içerisinde varlık göstermesi (Öz 2012: 47) ya da Osmanlı içerisinde Türklerin sevk ve idareden kitle halinde uzak tutulmaları, milli bir bilinçten mahrum bırakılmaları ve müşterek buldukları cemaat ve teamüllere uymaları gösterilebilir (Turhan 2018: 142). Nitekim kendini kültürel olarak

nedeniyle başarılı olmadığı ve istibdat devrini hazırladığı belirtilir (Turhan 2018: 137-138). İstibdat dönemi yayılmacı ve ilerlemeci politikaların aksine günlük yaşamın hemen hemen her alanında sıkışma hamlelerine dönüşmüş, işin ehli bürokratlar görevden alınmış, gazete ve diğer yayın organlarındaki sansürler şiddetlenmiş hatta öğrencilerin zihinlerini açtığı düşünülen edebiyat ve tarih derslerinin yerine fıkıh, kelim gibi dini dersleri getirilmiştir (Turhan 2018: 138).

² Örneğin Bulgarlar XIX. yüzyıldaki ilk gazetelerinde dahi milli tarih ve coğrafyaya sütunlar ayırmışlardır (Ortaylı 2008: 11).

³ Türkcülük düşüncesinin olgunlaşması uzun bir süre almıştır. II. Meşrutiyet (1908) bu bağlamda önemlidir. Meşrutiyet'in ilânı ile oluşan özgür ortamda Rusya'da baskı altında kalan Yusuf Akçura, Zeki Velidi, Sadri Maksudi ve Ahmet Ağaoğlu gibi bilim insanı ve aydınların Osmanlı idaresine sığınmaları sonrası gerekli alt yapı hazırlanmış oldu Öz (2012, Çağ 2011'den).

Osmanlıdan ayırmayan kitle kültürel kimlik mücadelesine odaklanmayacaktır. Osmanlı içerisindeki diğer kitlelerin hareketlenmeleri sonucunda bir çeşit mecburiyet sonucu siyasal kimlik mücadelesine girişecektir. Çünkü hem dünya siyaseti hem de Osmanlı içerisindeki siyasi, ekonomik, sosyal durum, İmparatorluk içindeki Türk kitleye pek fazla seçenek bırakmamıştır. İmparatorluk içerisindeki Türk varlığı ya eski istibdat devrine dönecek ve imparatorluğun parçalanmasına göz yumacak ya da Türk kimliği altında güçlü bir devlet tesis edecek birliği oluşturacaktı. Bu nedenle “ulus devleti” olma, ulusun kendi kaderini tayin etme” arzusu, Osmanlı İmparatorluğu’nun genç subayları tarafından ilgi görmüştür. Özellikle 23 Temmuz 1908’de Meşrutiyetin ikinci kez ilanına önyak olan ve 1908-1918 yılları arasında faaliyet gösteren İttihat ve Terakki cemiyeti önemlidir. Bu dönem, içte/dışta kayda değer değişimlerin başlangıcını temsil eder. Milliyetçiliğin ruhani temellerinin atılmaya başlandığı devir, bir yol ayrımı olarak okunmalıdır. İttihat ve Terakki cemiyeti milli bir fikir hareketinin doğuşuna katkı sağlamış olsa da hem yukarıda bahsedilen nedenlerden ötürü hem de 1911’de başlayan Türk- İtalyan Harbi, bir yıl sonra Balkan Harbi ve Birinci Dünya Savaşı nedeniyle yenileşme, değişim hareketlerini kolektif bir alan yayamamış ve imparatorluğa karşı yapılan (içte-dışta) saldırılara karşı koyamamıştır.

Osmanlı içerisinde artan siyasî milliyetçiliğin Osmanlıyı parçalanma sürecine getirmesi, II. Meşrutiyet ile birlikte gittikçe görünür olan kimlik probleminde, Osmanlılık karşıtlığının yükselmesine ve Türkçülük düşüncesinde birleşen çevrenin Türk Derneği (1908), Türk Yurdu Cemiyeti (1912), Türk Ocakları gibi dernek ve kurumları kurmasına olanak tanımıştır (URL-1). Türkçülük fikrinin ve ulus devletin güçlenmesi noktasında İkinci Meşrutiyet döneminde kurulan Türk Ocakları Cumhuriyet Döneminde de önemli roller üstlenmişlerdir. Atatürk’e göre de Türk Ocakları, Türk kültür ve sosyal yaşamına önemli katkılar sunmuştur ve üstlerine düşen asli görev de Türkleştirme faaliyetleridir (URL-2). Türk Ocakları aydınların, gazetecilerin, düşünürlerin olduğu bir yapıdır ve faaliyetlerine “Türk Yurdu” dergisi “Türklerin faydasına çalışır” sloganıyla devam eder (Erdal 2020: 92). Altı yüz yıllık imparatorluk içerisinde bir şekilde kendini koruyan Türk kültür ve kimliğinin devamlılık sağlaması Türkçeye dayandırılmış ve Türkçenin resmi dairelerde, eğitim, ekonomi gibi yaşamın her alanında kullanılmasına, öğretilmesine öncelik verilmiştir (Erdal 2020: 93). Bu bağlamda Cumhuriyetin ilanı sonrası Anadolu’nun dört bir yanında faaliyetlerine başlayan ocaklar, özellikle dil devriminden sonra yeni alfabenin halka öğretilmesi konusunda önemli bir rol üstlenmiştir (URL-2). Türk devleti idealinin bir yayın organı ve sahaya inen bireyler aracılığıyla teşkilatlanması ise hem geçmiş dönem ulus-devlet inşa sürecini anlamak hem de bugün yapılacak milliyetçilik söylem(ler)i için önemlidir. Sadece dil merkezli kalmayan millileşme çalışmaları Osmanlı Türkleri arasında milli birliği sağlamak amacıyla kimlik, köken merkezli arayışlara paralel olarak tarih ve kültür çalışmalarının da başlamasına vesile olmuştur. Bu bağlamda Türk tarihinin ilgi sahası genişletilmiştir. Türklük tarihinin sadece Osmanlı tarihinden ibaret olmadığı, Osmanlı öncesinde de Anadolu, Orta

Türkiye Merkezli Yapılan Destan Çalışmalarını Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş İdeolojisi, "Ulus-Devlet"

Asya ve Hindistan'daki bazı devlet ve kavimleri de içine aldığı savunulmuştur Öz (2012, Güngör 1993; Ergin, 1977; Ortaylı, 2008'den). 1925 yılına kadar Türkçülük, sonrasında ise Cumhuriyet reformlarının savunucusu, koruyucusu, çağdaşlaşma düşüncesi ve Türkleştirme politikalarının bir parçası olan Ocaklar, bazı temsilcilerinin SCF'ye destek olması, üye olması gibi durumlar ileri sürülerek başlangıçtaki hedeflerinden uzaklaşmış olduğu gerekçesiyle önce CHF'ye dâhil edilmiş, sonrasında ise Atatürk tarafından dünyadaki örneklerinden hareketle Halkevleri 'ne dönüştürülmüştür (URL-2). "Türk Tarih Tezi" nin halka anlatılması görevi artık halkevlerinin görevi olmuştur. Halkevleri de tıpkı Türk Tarih Kurumu, Türk Dil Kurumu gibi Cumhuriyetin kimlik politikasının bir parçasıdır. Tıpkı ocaklar gibi bir yayın organı (Ülkü Mecmuası) bulunan halk evleri, Türk milli karakterinin her alanda yükseltilmesini hedeflemiştir (Erdal 2014: 51-52).

Cumhuriyetin ilk yılları özellikle Harf devrimi sonrasında Tek-Parti iktidarı yönetimi ve denetimi altında ulus yaratma çalışmaları ekseninde tüm resmî/sivil aygıtların seferber edildiği dönemdir (Eskin 2017: 2). Eğitimden ekonomiye, tarımdan sağlığa, sanata kadar her alanda milli kalkınma hedeflenmiş ve girişimler yapılmış, kurumlar kurulmuştur (Erdal 2014; Erdal 2021). Bu bağlamda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ulus-devlet düşüncesinin gelişimi şu şekilde özetlenebilir. İlki, doğuş ve oluşum süreci (Meşrutiyet dönemi); ikincisi, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması, devlet aygıtlarının kurulması ve romantik milliyetçilik düşüncesinin milli edebiyat akımlarına dönüşmesi; üçüncüsü ise, çok partili sistem ve 1961 anayasası ile elde edilen haklar nedeniyle aydınların ideolojik manada farklılaştığı dönem. Aksakal (2014: 21)'a göre, özellikle 1961⁴ sonrasında Türkçü, İslamcı, Kemalist, sosyalist çeşitli düşünce akımlarının kendi yollarında ilerlemesi. Bu dönem bir başka elli yıllık dönemi ortaya çıkarmıştır.

İnceleme/Değerlendirme

Bugünün ihtiyaçları geçmişin kudretinin ne şekilde ortaya çıkacağını, yani geçmişten neyin/ne şekilde çekileceğini belirler. 19. yüzyılda dünyada yükselen uluslaşma düşüncesi de kendi ihtiyaçları doğrultusunda sözlü/yazılı kültür, mitolojik destanlar vd. halk bilgisi ürünlerini köken arayışının önemli argümanları olarak ön plana çıkarmıştır. Benzer biçimde Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin ilk yıllarında Türk kimliğini oluşturmak için belleğe ait unsurların ön plana çıktığı, hatta yeni ulus-devlete ait kurum-kuruluşların amblemlerinde geçmişe ait imge ve motiflerin, bozkurt gibi, kullanıldığı görülür. Nitekim Kurtuluş Savaşı da Türklerin ikinci kez Ergenekon'dan çıkışı olarak tasvir edilmiştir. Bu bağlamda ulus-devletin

⁴ 27 Mayıs sonrası Türk halkının daha önce deneyimlemediği temel hak ve özgürlüklerle tanışacağı 1961 anayasası hazırlanmış, kent insanı için cumhuriyet tarihinin en önemli özgürlük alanları açılmıştır. TRT'nin ve Üniversitelerin özerkleştirildiği bu anayasada sosyal devlet vurgusu yapılmış, kişi hakları güvence altına alınmıştır (URL-12). Sendikacılık faaliyetlerinin de hız kazandığı altmışlar, Türkiye Cumhuriyeti tarihini, kültürünü birçok manada etkileyen bireysel özgürleşme girişimlerinin sergilendiği sayısız örneklerle doludur.

ilk döneminde duygudaşlık bağı yaratmak için belleğe ait ürünlere başvurduğu ve bunu kimi zaman geçmişin somutlaşmış göstergelerinden seçtiği somut adımlarla yaptığı söylenebilir. Önce Türk ocaklarının sonrasında halkevlerinin, Dil Tarih Coğrafya Fakültesinin faaliyetleri bu bağlamda önemlidir. Halktan derlenerek elde edilecek somut-soyut verilerin batılı tekniklerle işlenmesi ve dolaşıma sokulması sadece ulusun kendi kökenini, tarihini öğrenmesi için değil, aynı zamanda köken birlikteliği etrafında oluşacak duygudaşlık, vatanseverlik duygusunu güçlendireceği için de dikkate değerdir. Bu bağlamda özellikle ulus kimliği kavramının destan anlatısı ile olan organik bağı göz önüne alındığında hem Ergenekon ile kurtuluş mücadelesi arasında kurumaya çalışılan benzerlik hem de bugün bile halk bilimi, halk edebiyatı kürsülerinde yapılan kimlik eksenli çalışmalarda destan araştırmalarının ön plana çıkması anlaşılır.

Bu bağlamda destanlar, ulus düşüncesinin bellek siyasetine dayandığı ve kolektif kimliğin hafıza temelinde şekillendirildiği ürünler olarak görülmüştür (Eskin, 2017: 9). Türkiye’de doktora tezi düzeyinde yapılmış hemen her destan araştırması çalışmanın problem sorusu ekseninde okunmuştur. Okunan yaklaşık altmış tezin doğrudan Türk kimliği ile olan kısmı şu şekilde özetlenmiştir: Beki (2001), Fedekar (2003), Kara Düzgün (2007), Arvas (2009), Şahin (2009), Çeribaş (2010), Özcan (2011), Akyüz (2013), Abalı (2014), Abdürrezak (2014), Yeşildal (2015), Gezer (2017), Özdemir (2020), Duran Gültekin (2020)⁵, Kolot (2021), Aday (2022), Aslan (2022), Kızıldağ (2022), Çelebi (2022), Usta (2023), Ragıbova (2023), Bayır (2023) gibi araştırmacılar özel ayrıntılar dışında genel olarak kimlik siyasetini mitolojik benzerlikler, tip ve motiflerin tasnifi, tahlili, dini benzerlikler üzerinden karşılaştırma yapmışlardır. Şayhan (2015) ve Savcı (2016) destan kahramanının yolculuğunu; Duman (2017) olumsuz karakterleri; İlhan (2018), Dede Korkut anlatılarını leksikal ve anlambilimsel incelemiştir; Aksoy (2019), kadın tiplerini incelemiştir; Erbek (2021), Türkçülük imge ve simgelerinin destan anlatılarından hareketle güncel yaşama sirayetini örnekleriyle sunmuştur.¹ Yapılan çalışmaların ortak özelliği, kimlik eksenli bellek siyasetidir.⁶

Milliyetçiliğe sempatik/romantik bir tutumla yaklaşan ilk dönem araştırmacıları ile onu eleştirel bir zeminde incelemeye çalışanların ortak noktaları, milliyetçiliği doğal bir oluşum olarak kabul etmeleridir. Türk Cumhuriyetlerinin 1991 yılında bağımsızlıklarına kavuşmaları, bir ulus olarak kimliklerine odaklanmaları ve inşa sürecinde destancılık geleneğini canlandırmaları ilk dönem ulus-devlet hamleleriyle aynıdır. Ancak bu, Türkiye sahası araştırmacılarının bu destanları veya diğer Türk kitlelerin destanlarını birer araştırma ganimeti olarak görmelerini aynı oranda açıklamaz. Türk halkbilimi çalışmaları içerisinde destan çalışmalarının iki binli yılların başından beri artması ve bu çalışmaların genellikle bağımsız olan Türk devletlerinin destanlarıyla ilgili olması birkaç neden etrafında

⁵ Birbiriyle hiç temasta bulunmayan Türk kitleler arasında paydaşlıklar tespit etmiştir.

⁶ İncelenen çalışmalarla ilgili ayrıntılı bilgi son not şeklinde verilmiştir.

Türkiye Merkezli Yapılan Destan Çalışmalarını Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş İdeolojisi, “Ulus-Devlet” açıklanabilir. Bu ülkelerdeki destan çalışmalarının henüz tespit ve tahlil boyutunda geri kalmış olması, araştırmacılara yeni bir çalışma sahası açmıştır. Türkiye’de halkbilimi araştırmacılarının çağdaş kuramlar yerine geleneksel yöntemlerle tercih etmeleri, bu tür çalışmaların yönetsel kolaylığı veya ülkelerin bağımsızlığının araştırmacılarda yarattığı heyecan destan çalışmalarına artan ilginin ilk birkaç nedeni arasında sayılabilir. Öte yandan yönelimin Türkiye sahası halkbilimi araştırmalarıyla ilgili boyutları da sorgulanmalıdır.

Yirminci yüzyılın son çeyreğinde Türk halkbilimi çalışmaları kuramsal bir zenginlik yaşamıştır. Umay Günay, Saim Sakaoglu, Ensar Aslan gibi araştırmacılar kuramsal çalışmalarını Türk halkbilimine yeni konu ve yöntemler kazandırmıştır. Sonraki kuşağın yenilikçi yaklaşımlar/yöntemler tercih etmemesi, iyi derecede yabancı dil bilmemesi akademinin önemli bir bölümünde uzunca bir süre bu kuramların kullanılmasına neden olmuştur. Bu durum ise ekollerin ve ekolcülük etrafında aynı ekolü temsil edenlerin benzer konu ve sahalari çalışmasına neden olmuştur. Araştırmacıların yenilikçi olmaması, gelenekseli, alışılmış olanı tercih etmesi ise, başka birtakım durumlarla ilgilidir. Halkbilimi alanında çalışma yapan araştırmacıların birçoğu “Türk Dili ve Edebiyatı” formasyonu kaynaklı metin merkezli eğitim almıştır. Dolayısıyla müzikoloji, ya da radyo-televizyon gibi görsel, işitsel halkbilimi bilgisine sahip değillerdir. Doksanlı yıllara kadar Türk halkbiliminin önemli bir çalışma konusu olan âşıklık geleneği ve âşık edebiyatının halkbilimciler tarafından metin merkezli her türlü detayı çalışılmış, incelenmiştir. Alınan eğitimde müzikoloji bilgisi içermediği için âşıklık geleneğinin müzik ile ilgili olan bölümleri (halk hikâyeleri anlatımdaki canlı performans veya usul, biçim, güfte, makam) çalışılmamıştır. Benzer şekilde sahadan elde edilen veriler, görsel, işitsel alanda kendine yer açamamış ve çalışmalar metin merkezli teknikle sınırlı kalmıştır. Tüm bu nedenler yeni bağımsız olmuş Türk devletlerini araştırma sahası haline dönüştürmüştür. Bu sahada yapılan ilk çalışmaların destan anlatısı olması, destan-köken/kimlik kavramları arasındaki anlamsal ilgiden kaynaklanmaktadır. Ama çalışmaların sayısı ve sahanın popüler hale gelmesi burada belirtilen nedenlerden ötürüdür.

Türkiye’de yapılan destan araştırmaları yöntemleri, amaçları, sonuçları bakımından incelendiğinde şu sonuçlar ortaya çıkar. Araştırmaların Türk halkbilimi alanında tez konusu haline dönüşme süreci, Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlıklarından sonra başlamıştır. Genellikle benzer aşamalardan oluşan araştırmalarda, Türkiye sahası destanları merkez kabul edilmiş, diğer Türk uluslarının destan metinleri Türkiye Türkçesine aktarılmış, konu, şekil, destancılık geleneği, motif, tip gibi tematik başlıklar oluşturularak karşılaştırılmıştır. İnceleme, karşılaştırma bölümünde, Türklükle bağdaştırılan ya da bağdaştığı kabul edilen mitolojik unsurlar, inançlar, motifler, gelenek, görenekler tahlil edilmiştir. Çoğu sözlü kültür tarihinden çekilen, sonrasında yazıya aktarılan metinler içerisinde kimlik otantik bir oluşum olarak kabul edilmiş, elde edilen malzemeler derinlikten yoksun, tek tip, birbiriyle benzer

içeriktedir. Bu özellikleriyle Herder düşüncesinin Batı'da yaratmış olduğu ilk dönem milliyetçiliğinin tavrını yansıtmaktadırlar.

Milliyetçilik kuramlarıyla ilgili çalışan Özkırımlı (1998)'ya göre, kimlik inşa etme sürecinde geçmişin kalıntılarına sempatiyle yaklaşanlar özellikle tarihçilerdir. Ona göre tarihçiler araştırmalarında geçmişi tarayarak belirli bir milletin varlığını kanıtlayacak bulguları ortaya çıkarmaya çalışırlar veya kendilerince yarattıkları ve milli kültürel öge olarak kabul ettikleri gelenek, görenek, simge, imgeleri keşfederler ya da tasarlarlar. Çalışma kapsamında okunan doktora tezlerinin sonuçları, bu iddia ile birlikte değerlendirilse, çalışmanın hipotezine uygun bir durum ortaya çıkar. Tez yazarları tarihçi değildir, ama tezlerin genelinde şu iddiada bulunmuşlardır. Türkler yaşadıkları onca olaya, temas ettikleri onca topluluğa rağmen kültürel bellek aracılığıyla özlerini korumayı başarmışlardır. İddia doğru olabilir; ancak iddianın kanıtlarının niteliği şu sorularla birlikte ele alınmalıdır. Türk dünyası destan metinleri SSCB döneminde derlenmiştir. Rus kültür politikasının metinler üzerindeki etkisi ne boyuttadır? Orta Asya'dan Balkanlara kadar yedi bağımsız Türk Devleti, Rusya Federasyonu sınırları dâhilinde yaşayan pek çok otonom cumhuriyet, Orta Doğu'da başka devlet çatısı altında yaşayan çok sayıda Türk ve bunların bazılarının tarihsel süreçte birbiriyle hiç teması olmadığı göz önüne alındığında ortaklıkların diğer nedenleri üzerinde duruldu mu? Belirtilen sorular bu çalışmanın temel problemleri arasındadır.

Elbette Türk varlığının tarihsel kültürel ortaklığı önemlidir. Ancak hatırlama-unutma ilişkisinde, hatırlama temelli yapılanmanın belleği politik hale getirdiği göz önünde bulundurulmalıdır. "Bellek politiktir" dolayısıyla tespiti ve tahlili yapılan metinlerin ortaklıklara odaklanması ve bu ortaklıklar üzerinden kimlik vurgusu yapılması, toplulukların tarihsel süreçte uğramış oldukları değişiklikleri, kültürün devinimini, kendini yenileme biçimlerini göz ardı etmektedir. Her ne kadar araştırmaların bir kısmı toplulukların geçirdiği sosyokültürel, siyasal, tarihsel değişimlere değinmiş olsa da Türk kitlenin büyük kısmının SSCB döneminde maruz kaldığı kültürel dönüşümü, Türkiye Türklerinin İslamlaşma sürecini ve yeni bir coğrafyaya (Anadolu) gelmeleriyle birlikte yaşantılarının köklü bir biçimde değiştiği gerçeğini, pek çok çalışma göz ardı etmiş ya da tüm bunların etkisini küçümsemiştir. Örneğin, ana yurtlarından başka bir coğrafyaya göç eden Türkiye sahası Türkleri, yeni yaşamlarını yerleşik yaşamın dinamiklerine göre şekillendirirken bir yandan da İslam topluluklarıyla derin temasa geçmişler, farklı kimliklerin olduğu bir sahada yaşamaya başlamışlardır. Diğer yandan kendi yurtlarını hiç terk etmeyen Kazaklar mevcut yaşamlarına devam etmişlerdir. Elbette buradaki iddia şu değil, bu iki Türk kitle yaşanan olaylar, değişimler sonrası birbirinden tamamen farklılaşmıştır ya da bellek tamamen yitime uğramıştır ve hiçbir ortaklık kalmamıştır! Aksine kimi ortaklıklar kolektif bilinç aracılığıyla kısmen de olsa devam etmiştir. Fakat yine de bu ortak bilinç kalıntılarını sadece imgelere, simgelere, mitolojik motiflere indirgeyerek metinleri bu şekilde incelemek hem bu metinlerin ilk anlatıldığı/yaşandığı dönemle yazıya geçirildiği dönem arasındaki hatırlamanın bilimsel

Türkiye Merkezli Yapılan Destan Çalışmalarını Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş İdeolojisi, “Ulus-Devlet” sürecini hem de toplulukların geçirdiği politik, sosyokültürel, ekonomik, teknolojik vd. değişimleri/oluşumları yok saymak olacaktır. Bu bağlamda çalışmalarda elde edilen benzerlikler kuramsal bir derinlikle incelenmemiştir. İncelemelerin derinlikten yoksun ve yüzeysel olmasının nedeni, ortaklık olarak kabul edilebilecek bir unsurun birden sıradan bir unsur haline dönüşebileceğiyle ilgili durumdur. Örneğin, Duran Gültekin (2020), sonuç bölümünde, Anadolu Türklüğü ile hiç temas etmemiş Altay Türklerinin paydaşlıklarını iletmiştir.

Anadolu Türkleriyle Hakas Türklerini, Balkan Türkleriyle Doğu Türklerini aynı bağlamda değerlendirmek araştırmacıyı ve araştırmayı reel yaşam merkezinden uzaklaştıran aynı zamanda işlevselliği de göz ardı eden bir yaklaşımdır. Birbiriyle hiç temas etmeyen toplulukların benzer tutum/davranış/adet/gelenek vd. sergilemeleri özcü kuramlardan daha ziyade işlevselci bir bakışla ele alınsaydı, sonuç da kolektif bir birlikten ziyade sıradan bir kültürel tepkiye ya da biyolojik duruma dönüşebilirdi. Dolayısıyla motif, simge ya da diğer terminolojik ifadeler aracılığıyla kurulan bir benzeşimin niteliği sorgulanmalıdır. Bu nedenle yapılan çalışmalarda benzerlik üzerine yapılmış tespit ve tahliller, derin bir bilimsel tartışmadan uzak, korumacı bir üslupla oluşturulmuş ve okuyucusunda romantik bir yakınlık hissi oluşturmak için tasarlanmıştır. Bu tıpkı ilk düzey milliyetçilik girişimlerindeki akılcı kültüre karşı savunulan romantik bakış örneğidir.

Sonuç

Araştırmacıların destan çalışmalarına yönelmeleri ve bu tema çerçevesinde Türk kimliğine vurgu yapmalarının nedeni olarak Türk toplulukları arasında birlik oluşturma istekleri ve bağın ne şekilde kurulacağına/sürdürüleceğine dair yöntem(ler)in olmaması da görülebilir. Bu nedenle sürdürülmek istenen Türklük bilinci bin yıllık kopuşun ardında motifler, imgeler, semboller aracılığıyla kurulmaya çalışılmaktadır. Öyleyse üzerinde durulması gereken bir diğer konu, kimlik çalışmalarında geçmişten daha ziyade şimdiki geçmişe bağlayan olgu ve olaylara odaklanmanın gerekliliğidir. Bu cümleyle kastedilen birbirinden farklı coğrafyalarda birbirinin konuştuğu dili dahi anlamayan kitleler arasında kökene dayalı bir birlik bulmak ve onu dillendirmek için tarih öncesi olduğu düşünülen metinlerde motifsel bir benzerlik kazıma olmayacağı gibi devşirme bir kültür oluşturma önerisi de değil. Kast edilen şey, bin yıl önce farklı nedenlerle birbirinden kopmuş Türk milletini şimdiki zamanın ihtiyaçları doğrultusunda yeniden bir araya getirecek kurum, kuruluş, örgüt, birlik kurmaktır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus-devlet ideolojisinin bir seferberliğe dönüştürülmüş, devletin çeşitli organları aracılığıyla vatandaşlık eğitim faaliyetleri başlatılmış, ulus-devlet ideali gerçekleşmiştir. Ancak bugün devletin kuruluş dönemindeki yaklaşımları terk etmesi, ilgili kurum ve kuruluşların ekonomik anlamda toplumu dönüştürecek güçten uzak olması

bu çalışmaları akademinin ya da ilgili bazı araştırmacılar dışındaki kitlelerin yapmamasına yapılanların ise sadece metin merkezli çalışmalarla sınırlı kalmasına neden olmuştur. Bu nedenle bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacıların bazı detayları göz önüne alarak ilerlemesi gerekmektedir. Türk birliği düşüncesiyle ortak motif ve değer gösterme çabası temele indirgenmemeli yukarıdan aşağıya doğru bir ilerleme/bilgilendirme süreci haline dönüştürülmelidir. Teknolojik gelişmelerle birlikte son otuz yılda görsel-işitsel yayın organları yazılı kültürü arka planda bırakmış olması herhangi bir akademik yayının da sadece birincil muhataplarıyla sınırlı kalmasına neden olmuştur. Her alanda değişimin yaşandığı bu süreçte akademi de kendini değiştirmeli teknolojik aygıtları kullanmalı, iddia ettiği şeyi/şeyleri belli bir bilimselliğe oturarak sunmalıdır. En önemlisi tespit/tercih edilen ortaklıklar zorlama bir ortaklıktan daha ziyade tarihsel ortaklığa dayandırılmalı ve kültürel, dilsel faaliyetle dönüştürülerek yeni iletişim olanaklarıyla dolaşıma sokulmalıdır. İşte o zaman bellek şimdiki zamanın ihtiyaçları doğrultusunda geçmişten faydalanacak ve yeniden şekillenecektir.

Sonuç olarak Türkiye sahası Türkleri ile dünyanın farklı coğrafyalarında farklı koşullarda yaşayan diğer Türk toplulukları arasında belleğin ürünleri aracılığıyla benzerlik oluşturmaya çalışma, halk bilimi çalışmalarının gelişimini sekteye uğratacaktır/uğratmıştır. Her biri hacimli olan bu çalışmalar, tespitleri bakımından halk bilimi literatürü için kıymetli olsa da birbirinden bin yıl önce ayrılmış bir milletin motif benzerliği üzerinden kurulmaya çalışılan köken birliğini anlamlı kılmamaktadır.

Kaynakça

- Abalı, İsmail. 2015. "Canış, Bayış Destanı (Moldobasan Musulmankulov, Cusupaalı Canayev, Kalık Akiyev, Sarıkunan Dıykanbaev Varyantları) İnceleme-Metin", Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Abdurrezzak, Ali Osman. 2014 "Türk Dünyası Mitolojik Destanları İle Kalevala Destanı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma". Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Aday, Selma. 2022. "Kazak Dinî Destanları Üzerine İnceleme". Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak.
- Akçam, Harun. 2018. "Kırgız Destanlarının Halk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksakal, Hasan. 2014. "Tanzimat'tan Günümüze Türk Politik Kültüründe Romantizm". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Aksoy, Hüseyin. 2019. "Kırgız Destanlarında Kadın Tipler". Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Türkiye Merkezli Yapılan Destan Çalışmalarını Türkiye Cumhuriyeti'nin Kuruluş İdeolojisi, "Ulus-Devlet"

Akyüz, Çiğdem. 2013. "Bağış Destanı İnceleme-Metin". Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Alptekin, Mehmet. 2016. "Bamsı Beyrek Destanı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İnceleme-Metin)". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Arvas, Abdulsalam. 2009. "Dede Korkut Destanı ve Kıpçak Sahası Epik Destan Geleneği". Doktora Tezi, Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Van.

Aslan, Zeynep. 2022. "Abılay Han ve Kabanbay Batır Destanları Üzerine Karşılaştırma ve İnceleme". Doktora Tezi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Bayır, Zehra. 2023. "Türk Destan Evreninde Oyun Üzerine Bir İnceleme". Doktora Tezi, Kastamonu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kastamonu.

Beki, Selahaddin. 2001. "Altay Türk Destanı Maaday-Kara (İnceleme- Metin)". Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Çelebi, Özlem. 2022. "Moğol Destancılık Geleneği ve Moğolca Cangar Destanı". Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Ankara.

Çeribaş, Mehmet. 2010). "Kırgız Türklerinin Destancılık Geleneği ve Er Soltonoy Destanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Tıpkıbasım)". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Duman, Mustafa. 2017. "Türk Halk Anlatmalarında Olumsuz Tipler -Mit, Destan, Halk Hikâyesi". Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Duran Gültekin, Zehra Görkem. 2020. "Cañar Destanı (İnceleme-Metin)". Doktora Tezi, Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Ankara.

Erbek, İsmail. 2021. "Cumhuriyet Dönemi'nde Destan Öğretimi, Oğuznameler ve Hasan Basri Gocul'un Oğuzlama'sı". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Erdal, İbrahim. 2014. "Türk Tarih Tezi Açısından Halkevlerinin Türk Dili ve Kültürü üzerine Faaliyetleri Yozgat Halkevi Örneği", *Folklor/ Edebiyat Dergisi* 20(78): 51-58.

Erdal, İbrahim. 2020. "Tarihin Kimlik ve Kültür ile İlişkisi Bağlamında Cumhuriyet Dönemi Kurumsal Yapılarda Türk Kimliğinin İnşa Süreci". ss. 9-24 içinde *Kültür Ve Kimlik: Disiplinler Arası Yaklaşımlar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Ergin, Osman. 1977. *Türk Maarif Tarihi III-IV*. İstanbul: Eser Matbaası.

- Eskin Mustafa Şerif. 2017. "Cumhuriyet Türkiye'sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Fedekar, Selami. 2003. "Özbek Destan Geleneği ve Rüstem Han Destanı". Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Gezer, Şule. 2017. "Kırgız Destanlarında Mitolojik Unsurlar". Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Gökalp, Ziya. 2018. *Kültür ve Medeniyet: Türkleşmek, İslamlaşmak, Muasırlaşmak*, Konya: Gençlik Kitabevi Yayınları.
- İlhan, Ekin. 2018. "Dede Korkut Destanlarının Anlambilimsel Yapısı". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kara Düzgün, Ülkü. 2007. "Başkurt Destanlarının Tipolojisi". Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kızıldağ, Hasan. 2022. "Sibirya Sahası Türk Destanlarında Şamanizmin İzleri". Doktora Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Samsun.
- Kolot, Berna. 2021. "Türk Boylarının Destanlarında Kurt". Doktora Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Ortaylı, İlber. 2008. *Tarihimiz ve Biz*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- Öden, Utku Mehmet. 2023. "Türk Destanlarında Değer Aktarımı". Doktora Tezi, Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Özcan, Derya. 2011. "Kazak Batırlık Dastanları Üzerine Bir İnceleme". Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Özdemir, İlker, S. Yetkin Işık. 2022. "Milliyetçi Romantizm: Eril Bir Tutku Olarak Popüler Milliyetçilik". *Moment, Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi* 9(2): 487-510.
- Özdemir, Özlem. 2020. "Kazak Türklerinin Destanlarında Mitolojik Unsurlar". Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özkırmımlı, Umut. 1998. "Milliyetçilik kuramları: Eleştirel bir bakış". Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Öz, Şaban. 2012. "Türk Tarih Yazıcılığında Millileşme Çabaları Üzerine". *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi / 20 (Aralık 2012): 40-66.*

- Türkiye Merkezli Yapılan Destan Çalışmalarını Türkiye Cumhuriyetinin Kuruluş İdeolojisi, “Ulus-Devlet”
- Ragıbova, İmura (2023), “Altay Destanı Oçı Bala Üzerine Bir İnceleme”. Doktora Tezi, Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli.
- Savcı, Esra Bilge. 2016. “Hikâyet-i Köroğlu Sultan”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Şahin, Halil İbrahim. 2009. “Türkmenistan Sahası Destancılık Geleneği ve Türkmen Destanları”. Doktora Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Balıkesir.
- Şayhan, Fatih. 2015. “Altay Destan Kahramanlarının Mitik Serüveni (Erginlenme-Olgunlaşma)”. Doktora Tezi, Ardahan Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ardahan.
- Teke, Tuba. 2020). “Özbek Sahası Türk Destanlarında Kadın”. Doktora Tezi, Bartın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bartın.
- Turhan, Mümtaz. 2018. *Kültür Değişmeleri: Sosyal Psikoloji Bakımından Bir Tetkik*, Ankara: Altınordu Yayınları.
- Usta, Mustafa. 2023. “Kazak Destanlarındaki Tiplerin Tespiti ve Tahlili”, Doktora Tezi, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Uşak.
- Yeşildal, Ünsal Yılmaz. 2015. “Er Töştük Destanı (İnceleme-Metin)”. Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

İnternet Kaynakları:

- URL-1 https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Ocaklar%C4%B1 Erişim Tarihi: 13.09.2023: 14:14
- URL-2: https://tr.wikipedia.org/wiki/T%C3%BCrk_Ocaklar%C4%B1 Erişim Tarihi: 13.09.2023: 14.47

ⁱ Beki (2001) tarafından hazırlanan “Altay Türk Destanı Maaday-Kara (İnceleme- Metin)” adlı çalışma, Motif-Index of Folk-Literature’a göre motiflerin tasnifi ve tahlilinden oluşmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde, destanın kültürel arka planının Altay Şamanizm’ine dayandığı, tespiti yapılmıştır.

Fedekar (2003) tarafından hazırlanan “Özbek Destan Geleneği ve Rüstem Han Destanı” adlı çalışma, Rüstem Han destanı yapı bakımından tahlil edilmiş, epizotlar tespit edilmiş ve altı varyant bu epizotlar dâhilinde karşılaştırılmalı olarak incelenmiştir (Fedekar, 2003).

Kara Düzgün (2007) tarafından hazırlanan “Başkurt Destanlarının Tipolojisi” adlı çalışma, Başkurt destanlarından Ural Batır, Akbozat, Zayatülek ile Hıvhlıv, Kuzykürpes ile Mayanhılıv ve Küsek Bey destanlarının merkezi kahraman tipleri ile Türk destan kahraman kalıbı karşılaştırılmıştır. Sonuç bölümünde, Başkurt destanlarında yer alan tiplerin Türk dünyası destan geleneğinde tespit edilen tipler ile paralel bir oluşum ve gelişim sergilediği, tespiti yapılmıştır (Kara Düzgün, 2007: 807).

Arvas (2009) tarafından hazırlanan “Dede Korkut Destanı ve Kıpçak Sahası Epik Destan Geleneği” adlı çalışma, “Motif Index of Folk Literature” göre, Dede Korkut ve Kıpçak destanlarının motif indeksini çıkararak bahsi geçen destanların karşılaştırılmasını yapmıştır. Sonuç bölümünde, genel manada karşılaştırılan destanlarda ortak bir kompozisyon ve üslup olduğu belirtilmiştir. Topluluklar arasındaki birtakım farklılıkların nedenini olarak ise, tarihi dönemde meydana gelen birtakım kopukluklar ve temas edilen topluluklar arasındaki kültürel etkilenmedir (Arvas 2009: 523).

Şahin (2009) tarafından hazırlanan “Türkmenistan Sahası Destancılık Geleneği ve Türkmen Destanları” adlı çalışma, Türkmenistan destan geleneği, destanlarının kaynakları, şekil, muhteva ve yapı özellikleri, destan anlatıcıları gibi konuların yanı sıra geleneğin örneklerini diğer Türk destan gelenekleriyle karşılaştırmıştır.

Çeribaş (2010) tarafından hazırlanan “Kırgız Türklerinin Destancılık Geleneği ve Er Soltonoy Destanı (İnceleme-Transkripsiyonlu Metin-Tıpkıbasım)” adlı çalışma, beş bölümden oluşmaktadır. Araştırmacı çalışmanın ilk üç bölümde sırasıyla, Kırgız Destan Geleneğinden, Er Soltonoy Destanı ve anlatıcısına ait bilgilerden, destanın motif yapısından bahsetmiş, dördüncü bölümde aktarma, beşinci bölümde ise, eserin orijinal nüshasını tıpkıbasım şeklinde verilmiştir (Çeribaş 2010). Çalışmanın sonuç bölümü, destan anlatı geleneği ve ulus devlet olabilmek ve bunu sürdürebilmek politikaları için önemlidir. Bu bölümde Çeribaş (2010), Kırgızların birkaç kez bağımsız devlet kurmuş olduklarına ama genellikle Hun, Avar, Göktürk, Karahanlı Türk devletleri ile Moğol, Kalmuk ve son olarak da Sovyet Rusya gibi devletlerin egemenliğinde yaşamlarını sürdürdüklerine değinmiş ve Kırgızların, Rusya’nın bölgeyi işgaline kadar Türk yaşam biçimini sürdürmüş olduklarını belirttiklerini Rusya’nın uyguladığı politik süreç içerisinde dillerinden ve kültürlerinden koparılmaya çalışıldıklarına dikkat çekmiştir. Ayrıca çalışmada, Rusya’nın uyguladığı, böl-parçala yönet stratejisine değinilerek Kırgız Türklerinin de Kuzeyli ve Güneyli olarak dil ve kültür eksensel bir çatışmaya sürüklediklerine değinilerek Kırgızların mevcut siyasi yapı gereği uluslaşma sürecini tamamlayamadığını, boyculuk ve bölgecilik hâlâ etkin olduğunu belirtmiştir.

Özcan (2011), tarafından hazırlanan “Kazak Batırlık Dastanları Üzerine Bir İnceleme” adlı çalışma, “Munlık - Zarlık”, “İyrangayıp Şah Gabbas” ve “Şakir-Şakirat” destanlarının Türkiye Türkçesine aktarılması ve epizot, motif yapılarının incelenmesinden oluşmaktadır.

Akyüz (2013), tarafından hazırlanan “Bağış Destanı İnceleme-Metin”, adlı çalışma, on bir bölümden oluşmaktadır. Destan hakkındaki genel bilgilerin verildiği ilk bölümden sonra, destanın Kırgız tarihi ile ilişkisi incelenmiş ve sonrasında sırasıyla şu konular ele alınmıştır. Zaman-mekân, mitik ve epik unsurlar, kahramanlar, destan kahramanlarının diğer Türk destanlarındaki kahramanlarla karşılaştırılması, Türk savaş felsefesi, destanın Axel Olrik epik yasalarına göre incelenmesi, Ara sözler ve fonksiyonlar, deyim, atasözü gibi söz varlığının tespiti ve milli oyunlar.

Abdurrezzak (2014), tarafından hazırlanan “Türk Dünyası Mitolojik Destanları İle Kalevala Destanı Üzerine Mukayeseli Bir Araştırma” adlı çalışma, Türk dünyası mitolojik destanları ile Fin destanı Kalevala’nın benzer ve farklı yönlerini, motif, kült ve tip açısından değerlendirmiştir.

Abalı (2015), tarafından hazırlanan “Canış, Bayış Destanı (Moldobasan Musulmankulov, Cusupaalı Canayev, Kalık Akiyev, Sarıkunan Dıykanbaev Varyantları) İnceleme-Metin” adlı çalışma, on iki bölümden oluşmaktadır. Destanın teşekkülünün ve varyantlarıyla ilgili bilgi verilen birinci bölümden sonra, çalışma şu bölümlerle devam etmektedir: Zaman-mekân, mitik ve epik unsurlar, kahramanlar, destan kahramanlarının diğer Türk destanlarındaki kahramanlarla karşılaştırılması, Türk kültürünün genetik kodları bağlamında destanın incelenmesi, milli oyunlar, savaş metafiziği- silahlar ve teçhizatlar, fonksiyonları bakımından arasözler, atasözü, deyim, alkışlar ve kargışlar, sonuç.

Şayhan (2015), tarafından hazırlanan “Altay Destan Kahramanlarının Mitik Serüveni (Erginlenme-Olgunlaşma)” adlı çalışma, Türk destancılık geleneği içerisinde yer alan Altay destanlarının genel bir prototipini çıkarmış; destan kahramanının doğumdan itibaren geçirmiş olduğu evrelere bütüncül bir yaklaşımla ele alınıp incelemiştir (Şayhan 2015: 210).

Yeşildal (2015) tarafından hazırlanan “Er Töştük Destanı (İnceleme-Metin)” adlı çalışma, Er Töştük anlatmalarının Kırgız sahasına ait Sayakbay Karalayev’den derlenen 16445 mısralık varyantı esas almıştır. Bu varyantla birlikte yine Kırgız sahasına ait beş, Kazak sahasına ait dört, Tatar ve Altay Tuvası sahasına ait birer

ve Uygur sahasına ait üç varyantı epizot, motif ve kahramanlar mukayeseli olarak incelenmiş ve Türkiye Türkçesine aktarılmıştır (Yeşildal 2015: 2). Çalışmanın sonuç bölümünde, Er Töştük Destanı'nın Türk destanlarının karakteristik özelliklerini eksiksiz ve kusursuz şekilde taşıdığı, tespiti yapılmıştır.

Alptekin (2016), tarafından hazırlanan "Bamsı Beyrek Destanı Üzerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma (İnceleme-Metin)" adlı çalışma, Bamsı Beyrek Destanı'nın farklı coğrafyalarda, yazılı ve sözlü gelenekte yaşayan varyantlarını karşılaştırmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde, Bamsı Beyrek Destanı ve varyantlarının olay örgüsü ve folklorik unsurlar bakımından ortak bir kompozisyona ve dile sahip olduğu, tespiti yapılmıştır.

Savcı (2016), tarafından hazırlanan "Koroğlu Destanı "Hikâyet-i Koroğlu Sultan" adlı çalışma, Koroğlu Destanı'nın "Hikâyet-i Koroğlu Sultan" adı ile yayınlanmış metnini, Koroğlu Destanı'nın yayınlanmış diğer metinleriyle sözlü kompozisyon yapıları, destanın anlatıldığı coğrafi bağlamlar, anlatıcılar ve anlatıların biçim özellikleri bakımından karşılaştırılmasından oluşmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde, "Hikâyet-i Koroğlu Sultan" metninin, özellikleri bakımından Koroğlu Destanı'nın Türkistan versiyonunda yer alan "kör" ve "gur/gûr/gôr" ile ilişkilendirilen kahramanın doğumu ve ad alışı olgusu ile benzer bir özellikler gösterdiği, tespiti yapılmıştır.

Gezer (2017) tarafından hazırlanan "Kırgız Destanlarında Mitolojik Unsurlar" adlı çalışma, Kırgız Türklerine ait küçük destan anlatıları içerisindeki mitolojik unsurların tespiti ve değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Mitolojik inanç dünyasının tüm Türk boylarında ortak bir yapıya sahip olduğu ve bu ortaklığın anlatılara da yansıdığı, tespiti yapılmıştır.

Duman (2017) tarafından hazırlanan "Türk Halk Anlatımlarında Olumsuz Tipler -Mit, Destan, Halk Hikâyesi" adlı çalışma, Türk halk anlatımlarındaki olumlu ve olumsuz karakterler arasındaki ilişkiye, olumsuz karakterler ekseninden odaklanmıştır.

Akçam (2018) tarafından hazırlanan "Kırgız Destanlarının Halk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi" adlı çalışma, Kırgız destanlarında halk hukukuna dair malzemelerin tespiti ve tasnifinden oluşmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde, destan metinlerinde tespit edilen sosyal normlar ile şekillenen halk hukuku kavramına tasnif önerisinde bulunulmuştur (Akçam 2018: 193).

İlhan (2018) tarafından hazırlanan "Dede Korkut Destanlarının Anlambilimsel Yapısı" adlı çalışma, Dede Korkut anlatıları söz varlığını leksikal semantik birimler halinde inceleyerek destan hakkında anlambilimsel bir yapı ortaya koymaya çalışmıştır (İlhan 2018: 3).

Aksoy (2019) tarafından hazırlanan "Kırgız Destanlarında Kadın Tipler" adlı çalışma, Kırgız destanlarındaki kadın karakterlerinin görünümünü; nitelikleri, varlık biçimleri, yaş grupları ve sosyal statüleri bakımlardan incelemiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, kadın karakterlerin de erkek karakterlere eşdeğer bir etki ve işleve sahip olduğu, tespiti yapılmıştır (Aksoy 2019: 460).

Özdemir (2020) tarafından hazırlanan "Kazak Türklerinin Destanlarında Mitolojik Unsurlar" adlı çalışma, Kazak Türklerinin destanlarındaki mitolojik unsurların tespiti ve değerlendirilmesinden oluşmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde, Kazak destanlarının mitolojik motifler bakımından son derece zengin olduğu ve Türk mitolojisine ait motiflerin büyük oranda bu destanlar içerisinde yer aldığı, tespiti yapılmıştır (Özdemir 2020: 606).

Teke (2020) tarafından hazırlanan "Özbek Sahası Türk Destanlarında Kadın" adlı çalışma, Özbekistan sahası destanları çerçevesinde kadın rollerini ve destanî dönemde kadınlara bakış irdelemiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, Özbek sahası destanlarında merkezî kahramanların genelde erkek olduğu, ancak kadınların da kimi zaman merkezî kahraman olabildikleri veya olayları gidişatını etkiledikleri tespiti yapılmıştır (Teke 2020: 235).

Duran Gültekin (2020) tarafından hazırlanan "Cañar Destanı (İnceleme-Metin)" adlı çalışma, transkripsiyon, motif tespiti ve tahlilinden oluşmaktadır. Çalışmanın sonuç bölümünde, Cañar Destanı'nın Altay Türklerinin, dinî, kültürel ve sosyal hayatına dair pek çok veriyi taşıdığına değinilmiştir. Ayrıca Anadolu Türklüğü ile hiç temas etmemiş olan Altay Türklerinin Türkiye Türkleri arasında paydaşlıklar bulunduğu çalışmanın bir diğer tespittir (Duran Gültekin 2020: 1512).

Erbek (2021) tarafından yapılan “Cumhuriyet Dönemi’nde Destan Öğretimi, Oğuznameler ve Hasan Basri Gocul’un Oğuzlama’sı”, adlı çalışma Türkçülük imge ve simgelerinin destan anlatılarından hareketle güncel yaşama nüksünü örnekleriyle sunmaktadır. Çalışmada, Cumhuriyet Dönemi’nde destan öğretimine verilen önem ve destanları yeniden yazma girişimlerinin nedenleri sorgulanmıştır. Çalışmanın sonuç bölümünde, 1924-2018 arasında yürürlüğe giren bütün edebiyat programlarında Türk kültürüne ilişkin verilerin bulunduğu değinilmiştir. Oğuzlama geleneğinin kazanımlarından bahsedilmiştir. Oğuzlama içerisindeki sözcükler ilgili bazı bulgular istatistiksel olarak sunulmuştur (Erbek 2021: 438-439).

Kolot (2021) tarafından hazırlanan “Türk Boylarının Destanlarında Kurt” adlı çalışma, Türk dünyası destanları içerisinde “kurt-bozkurt” motifini incelemiştir.

Aday (2022), tarafından yapılan “Kazak Dinî Destanları Üzerine İnceleme” adlı çalışma, yedi bölümden oluşturulmuştur. İlk üç bölümde destan, destan anlatıcıları, yapılan destan çalışmaları, dini destanlarla ilgili bilgiler; dördüncü bölümde çalışma konusu olan destanların özetleri; beşinci bölümde motif incelemesi; altıncı bölümde tip incelemesi; yedi de ise, “Zarkum”, “Kiyssa Seyitbattal” ve “Muhammed Hanafiya Haziret Âli Oğlunun Tabut Padişahamen Soğıskanı” adlı üç destanın aktarımı bulunur (Aday 2022). Çalışmanın sonuç bölümünde, İslamiyet sonrası destan anlatı geleneğinin iç ve dış unsurlarının incelenen destanlarda görüldüğü tespiti yapılmıştır.

Aslan (2022), tarafından yapılan “Abılay Han ve Kabanbay Batır Destanları Üzerine Karşılaştırma ve İnceleme”, adlı çalışmada, ilk olarak Kazak Türkleri Destan geleneği, sınıflandırılması ve tarihi gelişimi hakkında bilgi verilmiş. Sonrasında ise, Abılay Han ve Kabanbay Batır Destanı ile ilgili destanların destan- tarih ilişkisi incelenmiştir. Sonuç bölümünde Abılay Han destanlarında tarihî gerçeklerle örtüşen bazı olaylar tespit edilmiştir. Destanlardaki bu tarihî olayların Kazak toplumsal belleğinde yer edindiği ve bunların destancılar aracılığıyla yeni nesillere aktarıldığı dile getirilmiştir (Aslan 2022: 866).

Kızıldağ (2022), tarafından yapılan “Sibiryaya Sahası Türk Destanlarında Şamanizm’in İzleri”, çalışmada, Sibiryaya Sahası Türk destanları ele alınmış ve bu destanlar içerisinde, Türklerin tarihindeki en eski dönem olan destan devrinin, yine Türklerin en arkaik dönemlerinden itibaren var olan Şamanizm dönemiyle örtüştüğü hipotezinden hareketle, Şamanizm’in karakteristik varlığı incelenmiştir. Tezin kapsamının yazıldığı ilk bölümde, Türklerin Şamanizm’le olan ilişkisinin kesilemediğine, semavi dinlerin içerisinde de Çarlık dönemi Rusya’sının Hristiyanlaştırma politikaları ve daha sonrasında gelen kapalı Sovyet rejiminin baskı politikalarına rağmen hâlâ varlığını sürdürebiliyor oluşuna değinilmiş ve bu devamlılığın sözlü kültürün gücü sayesinde olduğuna dikkat çekilmiştir (Kızıldağ 2022: 5).

Kızıldağ, çalışmasının sonuç bölümünde, Çarlık Rusya ve Sovyetler Birliği’nin her türlü baskıcı tutumlarına rağmen sözlü kültürün etkisiyle “Altay, Hakas, Saha/Yakut, Şor ve Tuva Türklerinin destanlarından oluşan Sibiryaya sahası Türk destanlarının, hem Sibiryaya Türklerinin Orta Asya ve diğer bölge Türklerine nazaran kapalı bir toplum yapısına sahip olması hem de Sibiryaya coğrafyasının, dış tesirlerden en az şekilde etkilenmiş olmaları nedeniyle Türk Şamanizm’ine ait neredeyse her unsuru barındırdıklarını belirtmiştir (Kızıldağ 2022: 763).

Çelebi (2022), tarafından yapılan “Moğol Destancılık Geleneği ve Moğolca Cangar Destanı” adlı çalışmada, Moğolca Cangar Destanı Türkiye Türkçesine aktarılmış ve genel olarak Moğol destancılık geleneği, özel olarak Cangar Destanı, oluşum, konu, icra, araştırılma tarihi, kahramanlar vb. hususlar açısından değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, “Cangar Destanı’nın Kırgız Manas, Özbek Alpamış vb. Türk destanlarıyla birçok tipolojik özelliği ve motifi paylaştığı” belirtilmiştir (Çelebi 2022: 449).

Usta (2023), tarafından yapılan “Kazak Destanlarındaki Tiplerin Tespiti ve Tahlili” çalışma, Kazak Destan anlatılarındaki olumlu ve olumsuz tiplerin tahlili ve karşılaştırılması üzerinedir.

Öden (2023), tarafından yapılan “Türk Destanlarında Değer Aktarımı, adlı çalışmada, Türk topluluklarından seçilerek ele alınan destan metinleri Shalom H. Schwartz’ın ortaya koyduğu 56 değer ve bu değerleri sınıfladığı 10 temel değer tipinin çerçevesinde incelenmiş; metinler, değerlerin önceliklerine göre tespit edilerek Türk destanlarından hareketle Türk toplum yapısının öncelendiği değerler üzerine durulmuştur. Türk sosyokültürel yaşamının dizaynı için önemli olan değer ve değer aktarımına ilişkin çalışmanın sonuç bölümünde, destan anlatıları içerisinde sıklıkla vurgu yapılan” cesur olmak, yetkin olmak, başarılı olmak gibi pozitif ve istendik

değerlerin ön plana çıktığı; ancak dindar olmak, itaatkâr olmak gibi bazı değerlerin de arka planda kaldığı görülür (Öden 223: 259). Bu sonuçlar destan anlatı formunun iç dinamiği göz önünde bulundurulduğunda anlaşılabilir.

Ragıbova (2023), tarafından yapılan “Altay Destanı Oçi Bala Üzerine Bir İnceleme”, adlı çalışmada, Oçi Bala Destanının Altay Destanları içerisindeki yeri tespit edilmeye çalışılmıştır. Destan kahramanının kadın olması Türk kültüründe kadın imajı hakkında bilgi vermektedir. Çalışmanın sonuç bölümünde araştırmacı, destanların kültürel kimlik taşıyıcısı olduklarından ve destan anlatıcılarının geçmiş ve gelecek arasında bir köprü rolü üstlendiklerinden söz etmiş ve destan anlatma geleneğinin Sovyetler Birliği döneminde, ideolojik sebeplerden dolayı duraklama yaşadığını günümüzde ise canlanmaya başladığını belirtmiştir (Ragıbova 2023: 107).

Bayır (2023), tarafından yapılan “Türk Destan Evreninde Oyun Üzerine Bir İnceleme”, adlı çalışmada, Türk Destanları içerisinde geçen oyunların tespiti yapılmış, oyunlar metin merkezli kuramlardan “Yapısalcı”, “Bağlamsal” ve “İşlevsel” halkbilimi kuramlarıyla incelenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirasın Korunması Sözleşmesi’nde yer alan Geleneksel Türk oyunlarından “Geleneksel Türk Okçuluğu” 2019 yılında, “Geleneksel zekâ ve strateji oyunu: Togyzqumalaq, Toguz Korgool, Mangala/Göçürme (Kazakistan ve Kırgızistan ile Ortak Dosya)” 2020 yılında UNESCO Somut Olmayan Kültürel Mirası Listesi’ne eklendiğinden söz edilmiştir. Bu bağlamda Türk Destan anlatıları içerisinde yer alan diğer oyunlarında güncelle uyarlanmasının Türk oyun kültürü açısından önemine değinilmiştir (Bayır 2023: 387) .

